

ת"ס

COVENANT & CONVERSATION

RABİ LORD JONATHAN SACKS ל"צ"ל İLE
LİDERLİK KONULU DERSLER

WOHL LEGACY
Empowering Communities.
Transforming Lives.

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için **Wohl Legacy**'ye teşekkürlerimizle

Nefrete Karşı

Ki Tetse 5781

Ki Tetse *peraşası*, Tora'daki diğer herhangi bir *peraşadan* daha çok kanun içerir ve bu şaşırtıcı ayrıntı bolluğunun insanı bunaltması olasıdır. Ancak bir pasuk, beklenen genel kanının tamamen aksi yönündeki niteliğiyle öne çıkmaktadır.

Bir Adomi'yi hor görme, zira kardeşindir o. Bir Mısırlıyı hor görme, zira ülkesinde bir yabancı olmuştun. (Devarim 23:8)

Bunlar son derece beklenmedik emirlerdir. Onları incelemek ve anlamak, bize genelde toplum ve özelde liderlik hakkında önemli bir ders öğretecektir.

Öncelikle daha geniş bir noktaya değinelim. Yahudiler, yeryüzündeki herhangi bir ulustan daha fazla ve daha uzun bir süre boyunca ırkçılığa maruz bırakılmışlardır. Bu nedenle, bu konuda asla suçlu hale gelmemek için bizim iki kat dikkatli olmamız gerekir. Bizler Tanrı'nın, renk, sınıf, kültür veya inançtan bağımsız olarak, her birimizi Kendi suretinde yarattığına inanırız. Eğer başka insanlara ırkları yüzünden tepeden bakarsak, o zaman Tanrı'nın suretini alçaltmış ve *kevod a-beriyot*, yani insan onuruna saygı göstermekte başarısız olmuş oluruz.

Eğer bir insanı, ten rengi nedeniyle küçük görürsek, Aaron ve Miryam'ın günahını tekrarlıyor oluruz – “Miryam ve Aaron, evlenmiş olduğu Habeş kadın hakkında Moşe'nin aleyhinde konuştu, zira [Moşe] Habeş bir kadınla evlenmişti” (Bamidbar 12:1). Bu kısmı farklı bir şekilde okuyan *midraş* açıklamaları vardır, ama basit düzeyde Miryam ve Aaron, Moşe'nin eşini, Habeş kadınların genelinde olduğu gibi, koyu tenli olduğu için

küçümsemişlerdi ki bu da bu olayı, ten rengine dayalı önyargının kaydedilmiş ilk örneği haline getirmektedir. Bu günah nedeniyle Miryam, *tsaraatla* cezalandırılmıştı.

Bunun yerine, Şir Aşirim'deki şirin cümleyi hatırımızda tutmamız gerekir: “Siyahım ben, ama güzelim, ey Yerusalayim kızları, Kedar çadırları gibi, Şelomo'nun goblenleri gibi. Koyu tenli olduğuma bakmayın, çünkü güneş baktı bana doğru” (Şir Aşirim 1:5).

Yahudiler, eğer başkalarına karşı ırkçı tavırlar içindeyseler, başkalarının kendilerine karşı ırkçılık etmesinden yakınamazlar. “Önce kendini düzelt, sonra başkalarını düzeltirsin”, der Talmud (Baba Metsia 107b). Doğru; Tanah, diğer ulusların bazılarına karşı olumsuz değerlendirmeler içermektedir, ama bu her zaman ve yalnızca, onların ahlaki başarısızlıklarından kaynaklanır ve asla etnik köken veya ten rengi nedeniyle değildir.

Şimdi, Moşe'nin, her ikisi de şaşırtıcı olan, nefret karşıtı iki emrine¹ geçebiliriz. “Bir Mısırlıyı hor görme, zira ülkesinde bir yabancı olmuştun.” Bu olağanüstü biri emirdir. Mısırlılar Bene-Yisrael'i köleleştirmiş, onlara karşı yavaş ilerleyen bir soykırım programı planlamış ve sonra, ülkeyi mahvetmekte olan belalara rağmen onların gitmelerine izin vermeyi reddetmişlerdi. Acaba bunlar nefret etmek için geçerli birer sebep değil midir?

Evet. Ancak Mısırlılar en başta, bir kıtlık dönemi sırasında Bene-Yisrael'e bir sığınak sağlamışlardı. Yosef, Paro'dan sonra en yetkili kişi konumuna yükseltildiği zaman onu onurlandırmışlardı. Mısırlıların “Yosef'i tanımayan yeni bir kralın” (Şemot 1:8) yönetimi altında İbranilere karşı işledikleri kötülükler, bir bütün olarak halkın değil, bizzat Paro'nun azmettirmesinin bir sonucuuydu. Üstelik Moşe'yi kurtaran ve evlat edinen, aynı Paro'nun kızından başkası değildi.

Tora, Mısırlılarla Amalekiler arasında açık bir ayırım yapmaktadır. Amalekiler, Yisrael'in ebedi düşmanları olacaktı, ama aynısı Mısırlılar için geçerli değildi. Daha ileri bir çağda, Yeşayau dikkate değer bir kehanette bulunacak, Mısırlıların kendi uğrayacakları zulümden dolayı acı çekecekleri bir günün geleceğini bildirecekti. O zaman Mısırlılar Tanrı'ya yakaracak ve Tanrı da, tıpkı Bene-Yisrael'i kurtarmış olduğu gibi onları da kurtaracaktı:

Onlara baskı yapanlar yüzünden A-Şem'e yakaracakları zaman, onlara bir kurtarıcı ve savunucu gönderecek ve onları kurtaracak. Bu şekilde A-Şem, Kendisini Mısırlıların tanımasını sağlayacak ve o gün, A-Şem'i kabul edecekler. (Yeşayau 19:20-21)

Moşe'nin, Mısırlıları hor görmeme konusundaki emrinin bilgeliği günümüzde dahi hâlâ parlamaktadır. Eğer halk, sabık zalimlerinden nefret etmeye devam etselerdi, Moşe Bene-Yisrael'i Mısır'dan çıkarmış olsa bile, Mısır'ı Bene-Yisrael'in içinden çıkarmakta başarısız olurdu. Fiziksel olmasa bile, psikolojik anlamda birer köle olarak kalmaya devam ederlerdi. Geçmişin, kızgınlık zincirleri tarafından esir tutulan köleleri olacaklar,

¹ Burada ve başka yerlerde, “Moşe'nin emrettiği” derken kastettiğim, tabii ki, bu emirlerin Moşe'ye Tanrısal talimat ve vahiy yoluyla verildiği ve onun da bu emirleri bize aktardığıdır. Derin bir anlamda, Tanrı'nın, kendisi hakkında defalarca bir söz adamı olmadığını söylemiş olan Moşe'yi seçmiş olmasının sebebi budur. Moşe'nin konuştuğu sözler, Tanrı'nın sözleriydi. Antlaşmanın halkı için bu sözlere zaman üstü bir yetki veren budur ve sadece budur.

geleceklerini inşa etmekten aciz kalacaklardı. *Özgür olmak için, nefretten vazgeçmeniz gerekir.* Bu, kabul edilmesi zor, ama gerekli bir gerçektir.

Moşe'nin diğer konudaki ısrarı da daha az şaşırtıcı değildir: “Bir Adomi’yi hor görme, zira kardeşindir o.” Edom, tabii ki, Esav’ın diğer adıydı. Geçmişte, Esav’ın Yaakov’dan nefret ettiği ve onu öldürmeye ant içtiği bir zaman olmuştu. Ayrıca, ikizler doğmadan önce, Rivka bir peygamberlik mesajı almıştı: “İki ulus var rahminde ve karnından iki halk ayrılacak; bir halk diğerinden daha kuvvetli olacak ve büyük olan, genç olana hizmet edecek” (Bereşit 25:23). Bu sözler her ne anlama geliyorsa gelsin, iki kardeş ve torunları arasında ebedi bir sürtüşme olacağını belirtiyor gibi görünmektedirler.

Çok daha ileri bir çağda, İkinci Bet Amikdaş döneminde, Peygamber Malahi şöyle demiştir: “‘Esav Yaakov’un kardeşi değil miydi?’ diyor A-Şem. ‘Yine de Ben, Yaakov’u sevdim, ama Esav’dan nefret ettim...’” (Malahi 1:2-3). Bunun da asırlar sonrasında Rabi Şimon bar Yohay “Esav’ın Yaakov’dan nefret ettiği [gerçeği, bir] *alahadır* [kuraldır, kanundur, kaçılmaz bir gerçektir]”² demişti. Öyleyse Moşe bize neden Esav’ın soyunu hor görmememizi söylemektedir?

Cevap basittir. *Esav, Yaakov’dan nefret ediyor olabilir; ama bu, Yaakov’un da Esav’dan nefret etmesini gerektirmez.* Nefrete nefretle cevap vermek, hasmınızın düzeyine sürüklenmek anlamına gelir. Bir televizyon programı sırasında, cinayete kurban giden gazeteci Daniel Perl’in babası Judea Perl’e, niçin Yahudiler ve Müslümanlar arasında uzlaşma sağlamak üzere gayret gösterdiğini sorduğum zaman, yürek parçalayan bir netlikle cevap vermişti: “Nefret, benim oğlumu öldürdü. Bu yüzden nefretle savaşmaya kararlıyım.” Martin Luther King Jr.’nin yazdığı gibi, “Karanlık, karanlığı kovamaz; bunu yalnızca ışık yapabilir. Nefret, nefreti kovamaz; bunu yalnızca sevgi yapabilir.”³ Veya Koelet’in söylediği gibi, “Sevmenin vakti vardır ve nefretin vakti vardır; savaşın vakti vardır ve barışın vakti vardır” (Koelet 3:8).

Esav’ın, Yaakov’la son kez karşılaştığı zaman onu “tüm kalbiyle” öpüp kucakladığını söyleyen, Rabi Şimon bar Yohay’dan başkası değildir.⁴ Nefret, özellikle aile arasında olduğu zaman, ebedi ve insafsız değildir. Moşe sanki, düşmanlar arasında uzlaşma olasılığına her zaman hazır olun, diyor gibidir.

Çağımızın Oyun Kuramı – karar alma bilimi – aynısını önermektedir. Martin Nowak’ın programı “Generous Tit-for-Tat” (Cömert Kısasa Kısas), iki bireyin işbirliğinin araştırılması için yaratılmış bir örnek olan ve Iterated Prisoner’s Dilemma (Yinelenen Tutsak İkilemi) olarak bilinen senaryoda bir kazanma stratejisidir. Kısasa kısas, “Rakibine iyi davranarak başla ve sonra onun sana yaptığını sen de ona yap” der (İbranice: *mida keneged mida*). Cömert kısasa kısas ise “Onların sana yaptıklarını sen onlara her zaman yapma; zira aksi takdirde kendini, karşılıklı olarak yıkıcı bir misilleme döngüsü içine kısılmış halde bulabilirsin” demektedir. Arada sırada, rakibinizin son zararlı hamlesini görmezden gelin (yani affedin). Kabaca ifade edersek, Hahamlarımızın, Tanrı’nın en başta dünyayı katı yargı niteliğiyle yaratmış olduğu, ama dünyanın sırf bununla ayakta

² Sifre, Bamidbar, Beaaloteha, 69.

³ *Strength to Love* (Minneapolis, Minn.: Fortress Press, 1977), 53.

⁴ Sifre, aynı yer.

kalamayacağını gördüğü için ona şefkat ilkesini kattığı şeklindeki öğretilerinin⁵ anlamı budur.

Moşe'nin nefret karşıtı bu iki emri, onun bir lider olarak büyüklüğünün birer tanığıdır. Nefret kuvvetlerini seferber ederek lider haline gelmek dünyanın en kolay işidir. Radovan Karadžić ve Slobodan Milošević'in eski Yugoslavya'da yaptıkları buydu ve bu siyaset, toplu katliamlara ve etnik temizliğe yol açmıştı. 1994 Ruanda soykırımını öncesinde devlet kontrolü altındaki medyanın Tutsileri *inyenzi* ("hamamböcekleri") olarak betimleyerek yaptığı da buydu. Günümüzde düzinelerce nefret vaizinin, paranoya yaymak ve terör eylemlerini kışkırtmak için çoğunlukla interneti kullanarak yaptığı da budur. Son olarak, Hitler'in, insanların insanlığa karşı işlediği en berbat suça giriş olarak uzmanlaştığı teknik de buydu.

Nefret lisanı, farklı inançlara ve farklı etnik kökenlere mensup olmalarına rağmen asırlar boyunca barış içinde yaşamış olan insanlar arasında düşmanlık yaratmaya kabildir. Tarih boyunca istikrarlı bir şekilde en yıkıcı kuvvet olagelmıştır ve Holokost hakkında bilgi sahibi olmak bile buna, Avrupa'da dahi bir son vermemiştir. Zehirleyici liderliğin en belirgin işaretidir bu.

Klasik eseri *Leadership*'te, James MacGregor, etkileşimsel ve dönüşümsel liderler arasında ayrım yapar. İlk türdekiler insanların çıkarlarının üzerine eğilir. İkinci türdekiler onların bakışlarını kaldırmaya çalışır. "Dönüştürücü liderlik, yükseltmektir. Ahlakidir, ama ahlakçı değildir. Liderler takipçilerle angaje olurlar, ama bunu ahlakın yüksek düzeylerinden yaparlar; hedef ve değerler iç içe dokunduğu zaman, hem liderler hem de takipçiler daha ilkeli yargı düzeylerine yükseltilir."⁶

En yüksek düzeyinde, liderlik, hem yapanları hem de ondan etkilenenleri dönüştürür. Büyük liderler insanları, aksi takdirde olacaklarından daha iyi, daha nazik, daha asil hale getirirler. Washington, Lincoln, Churchill, Gandhi ve Mandela'nın başarısı buydu. Bunun başlıca örneği, tarihteki diğer herhangi bir liderden daha kalıcı bir etki sahibi olan Moşe'ydi.

Moşe bunu, Bene-Yisrael'e, nefret etmemeyi öğreterek yapmıştır. İyi bir lider şunu bilir: **Günahtan nefret et, ama günahkârdan değil. Geçmişini unutma, ama onun esiri olma. Düşmanlarıyla savaşmaya hazır ol, ama onlar tarafından tanımlanma veya onlar gibi olma lüksünü kendine asla tanıma. Sevmeyi ve affetmeyi öğren. Kötü insanların yaptıklarını dikkate al, ama odak noktanı, yapma gücüne sahip olduğumuz iyiliklerin üzerinde muhafaza et. İnsan ırkının ahlaki bakışını yükseltmemiz ve üzerinde ortak olduğumuz dünyanın kurtuluşuna yardım etmemiz ancak bu şekilde olacaktır.**

⁵ Bkz. Raşi'nin Bereşit 1:1 açıklaması, *bara* konu başlığı.

⁶ James MacGregor Burns, *Leadership*, Harper Perennial, 2010, 455.

ŞABAT SOFRASI IÇIN SORULAR

1. Tora'da bize ırkçılığa direnmemizi öğreten başka hangi örnekler aklınıza geliyor?
2. Size zulmetmiş olan düşmanlardan nefret etmenin bile yanlış olmasının sebebi nedir?
3. Acaba bu haftaki *Covenant & Conversation* yazısındaki dersi çağdaş Yahudi tarihine uygulamak zor mudur?

Jouettie dekes
The Office of Rabbi Sacks

www.RabbiSacks.org   @RabbiSacks

The Office of Rabbi Sacks, PO Box 72007, London, NW6 6RW • +44 (0)20 7286 6391 • info@rabbisacks.org

© Rabbi Sacks • All rights reserved • Rabbi Sacks'in Ofisi Covenant and Conversation Trust tarafından desteklenmektedir